

MIROSLAV KRLEŽA I HRVATSKA KNJIŽEVNA TRADICIJA (KONSTANTE - KONTRADIKCIJE - KVALITETE)

NIKOLA IVANIŠIN
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 886.2.09:929 Krleža
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 1991-03-16
Received

U ranoj fazi svog stvaranja Krleža radikalno negira hrvatske historičke i književne tradicije (izuzev bogumila, Križanića, Starčevića i Kranjčevića), a u kasnijim razdobljima svoje književne aktivnosti sve do potkraj života on te tradicije sve više uvažava, pa i one koje je nekada radikalno negirao! Za negatorski odnos prema tradicijama ilustrativan je njegov pamflet iz god.1919. "Hrvatska književna laž", a o njihovu afirmiranju svjedoče: predavanje osječkim maturantima 1928. te dijelovi *Razgovorâ* s Predragom Matvejevićem i s Enesom Čengićem.

Krleža npr. uporno negira: P.Preradovića, I.Vojnovića, hrvatsku modernu, ekspresionizam i to bi mogla biti, u podnaslovu ove rasprave ubilježena, *konstanta*, povremeno on spomenutim autorima i stilovima priznaje vrijednosti pa bi to bila, u istom podnaslovu postojeća, *kontradikcija*, a ponekad on od ovdje aktualnih autora i stilova uči i spomoću njih usavršava svoje književno stvaralaštvo te bi to moglo predstavljati, u spominjanom podnaslovu posljednje upisanu, *kvalitetu*.

Krleža je npr. sve do u duboku starost ekspresionizam superiorno negirao (*konstanta*) da bi potkraj života Enesu Čengiću priznao kako je ekspresionizam veoma značajan i kako će "živjeti vječno" (*kontradikcija*), a u svojoj ranoj fazi ne samo što je bio najznačajniji naš ekspresionist nego je u onodobnom svom stvaralaštvu (1914-1923) u znatnoj mjeri krležinski integrirao cjelokupni hrvatski književni ekspresionizam (*kvaliteta*)!

Konstante - kontradikcije - kvalitete u proturječjima Krležina stvaralaštva svjedoče o njemu kao o značajnom destrukturu, ali i kao o još značajnijem konstruktoru, tj. neospornom *klasiku* sveukupne hrvatske književnosti.

Krležino antitradicionalno književno stvaralaštvo i samo je nakon njegove smrti utonulo u tradicije pa se i zbog toga nameće ovako naslovljena tema i odgovarajući joj upravo ovakav, dijalektički jedinstven, premda tročlan, podnaslov.

Na crti od *konstanti* do *kvaliteta* u tom je podnaslovu u okviru naslova "Miroslav Krleža i hrvatska književna tradicija" uglavnom o kompleksnim proturječjima i o njihovu istotakovom prevladavanju riječ, a obostrano naglašena kompleksnost aktualna je zbog toga što se tu po prirodi stvari - o Krleži je riječ - nameću i proturječja u proturječjima i proturječja - proturječja!

Uobičajni slijed u razvoju književnika i književnosti od druge decenije dvadesetog stoljeća pa naovamo na liniji "tradicija - eksperiment - avangarda" u Krleže je odmah na početku izokrenut pa predstavljen u obrnutom slijedu od avangarde ka eksperimentu i tradicijama, kako to posvjedočuju početne mu avangardne *Legende* (1914-1918), nakon njih mladenački eksperimentalne *ratne drame*, a potom zreli evropskom - Ibsen - i domaćom - Vojnović dramsko-teatarskom tradicijom obilježeni trostruki *Glembajevi!*

Razmatrajući god. 1928. vlastito netom spomenuto dramsko stvaralaštvo Krleža osječkim maturantima autokritički obrazlaže kako je njegov razvoj od avangarde preko eksperimenta ka tradiciji bio pogrešan, kako je odmah trebalo pisati kvalitetno premda tradicionalno poput Ibsena, a ne kvantitetno, makar i avangardno, kako je to od god. 1914. navodno činio on.²

Kritičan prema vlastitom, u njegovim relacijama tradicionalnom, stvaralaštvu, Krleža je takav i prema tradicijama iz kojih je potekao pa i takva njegova kritičnost sadrži proturječja o kojima je već bilo riječi.

O Vojnoviću je npr. u raznim vremenima kvalitetno različito govorio: da je "rođeni parveni", "plavokrvan snob" koji kao književnik "za čitavog života nije rekao ništa", a zatim da je "izvanredan stilist" koji je na njegovu generaciju djelovao "magnetski" te da je pri stvaranju svojih djela od njega preuzeo "nešto retorike"!

¹ *Tradicija-Eksperiment-Avangarda* - to je naslov moje knjige izišle u Splitu u izdanju Čakavskog sabora godine 1975. u kojoj je prikazan razvoj jednog usmjerenja hrvatske moderne lirike u rasponu od A.Kovačića, S.S.Kranjčevića - *tradicija*, A.G.Matoša, J.P.Kamova - *eksperiment* pa do M.Krleže i A.B.Šimića - *avangarda!*

² M. K r l e ž a, *Moj obračun s njima*, Zagreb 1932, str. 203-204.

Očito je proturječeje u tim opaskama, jer kako može “magnetski djelovati” netko tko kao književnik “nije rekao ništa”, a ono o “nešto” preuzete “retorike” jest i netočno, jer je i u dodavanjem, a pogotovo u budućem Krležinom stvaralaštvu sadržano mnogo više “od nešto” tj. “nešto malo” retorike o kojoj, kao da komplimentira pritom Vojnoviću, govori Krleža.³

Godine 1968. prilikom proslave stoipedesetgodišnjice rođenja Petra Preradovića Krleža se javno usprotivio sveopćem slavju, jer da nema smisla slaviti “najispraznijeg versifikatora” koji usto “nijedanput nije izustio hrvatsko ime”.⁴

Preteško je to o onakvu “versifikatoru”, prekrupno je ono onakvo o hrvatskom imenu upućeno pjesniku iz doba kada je rodoljublje predstavljalo glavnu pjesničku preokupaciju! Preteško, prekrupno, jer je i netočno - Preradović nije onakav versifikator, on u nizu svojih pjesama, a i drugdje spominje hrvatsko ime.⁵

U rānom svom stvaralaštvu glavni naš ekspresionist, Krleža sve do potkraj života tvrdi da je ekspresionizam “savršeno bespredmetan”, “zbrkan”, “imitatorski”, “majmunski”, da je “mrtvorodenče” itd.!

Što sve on u svojoj eksplozivno negatorskoj “Hrvatskoj književnoj laži” iz god. 1919. nije iskritizirao, da bi potkraj života u razgovorima s E.Čengićem mnogo toga ublažio ili radikalno ispravio!⁶

Nimalo dakle u ovakovom kontekstu nisu konzistentne “*konstante-kontradikcije-kvalitete*” iz spomenutog podnaslova, jer i one sadrže svakojaka već spominjana, a i ostala zasigurno moguća proturječja.

Rijetke su naime u cjelokupnom Krležinom stvaralaštvu postojane, bilo pozitivne bilo negativne, *konstante*, ali ih ipak ima. Negativne jesu: Đ.Gundulić, Đ.Arnold; u znatnoj mjeri: P.Preradović, I.Mažuranić, I.Vojnović itd. Trajno su mu pozitivne: V.I.Lenjim - na internacionalnom, A.Starčević i S.S.Kranjčević - na nacionalnom planu, uz primjedbu da je Kranjčević daleko najznačajniji, jer stilistički funkcionira u njegovu stvaralaštvu sve od *Legende* 1914. pa do

³ N. I v a n i š i n, “Krležinske indicije u hrvatskim književnim tradicijama”, *Jugoslavenski seminar za strane slaviste*, 33-34, str. 202-211, Zadar 1983/84; “Krležinske indicije u Vojnovićevu stvaralaštvu”, *Grada Dubrovnika Pjesnik*, Zagreb 1984, str. 193-204.

⁴ M K r l e ž a, “Najisprazniji versifikator”, *Krleža, panorama pogleda, pojava i pojmovna*, br.4, Sarajevo 1975, str. 318.

⁵ Vidi npr. pjesme: “Hrvat ili Srbin”, “Biskupu Strossmayeru”, “Dragutinu Rakovcu”, “Patrijarhu J.Rajačiću”, “Luki Botiću” itd. U autobiografskom spisu “Crtice moga života” Preradović referira o “hrvatskim oficirima” koji su bili “oduševljeni narodnim duhom”, u članku “Jezik južnoslavski” govori o Horvatima koji se oduvijek služe latinicom i koji pri gradnji svog jezika vješto “kuju nove riječi” itd., itd., S.Vraz-P.Preradović, *Djela*, Zagreb, Zora, 1954, str. 409, 427, 433, 435, 436, 456, 461 itd.

⁶ E. Č e n g i ć, *S Krležom iz dana u dan*, 1-4, Zagreb 1986.

Zastava 1979.

U takvim relacijama između postojano negativnih - moguće negatorskih i trajno pozitivnih *konstanti* izuzetno bi mogao biti zanimljiv Petar Preradović kojeg Krleža uporno negira sve od 1918. prilikom proslave stogodišnjice pa do 1968. u povodu spomenute općenarodno svečane stotinuipedesete obljetnice njegova rođenja. U tim tako impozantnim dobnim rasponima Preradović je po Krleži: "austrijski general", pa onakav "versifikator" koji se "nije ni osjećao Hrvatom" itd., itd.

Reagirajući god.1968. na sveopće pohvale Preradoviću Krleža gnjevno između ostalog bilježi:

"Zar za pedeset punih godina nije nikla ni jedna jedina nova misao u ovoj literaturi? Ako je Preradović *konstanta*," a sve oko njega 'samo mijena jest', što se onda dogodilo u našem literarnom 'piccolo mondo antico'".
("Proslave 1918. i 1968.", *Krleža-panorama pogleda, pojava i pojmova*, br.4, Sarajevo 1975)

Barem je trostruko u navedenom citatu zanimljivo ono navodnicima izdvojeno "samo mijena jest"; jedno stoga što je to zaključni stih iz poznatog stihovanog priglavka Preradovićevu *Mujezinu*, drugo zbog toga što Krleža, koristeći se stilom toga Preradovićeva stiha, i sam *uspomoć* Preradovića postaje efektno stilističan, i treće stoga što su, kad je riječ o Preradoviću, zaista dominantne "mijene" - *samo mijena jest* - a ne konstante kako uvjetno predmnijeva Krleža - i to ne samo u njemu svojedobno suvremenoj književnoj kritici, nego i u njegovom književnom stvaralaštvu.⁸

Krležin negativno - moguće negatorski stav prema Preradoviću premda kontinuirano konstantan nije definitivno definiran i njegova cjelovita istina o tom pjesniku nije ni ona iz 1918/19. ni ona iz 1968.

Prečesto spominjući Preradovića, Krleža ga u svom mnogodecenijskom književnom radu nije ni mogao ama baš uvijek negirati. Pri čitanju njegovih pjesama mogao je on ponešto i sa simpatijama odabirati, stvaralački posvajati, pa

⁷ Ta Krležina u odnosu na Preradovića uvjetna *konstanta* potakla me je da u svrhu pojašnjenja ispod naslova ove radnje ubilježim "*konstante-kontradikcije-kvalitete*". Evo i ovakve krležinske konstante: "Pa zar ne vidite da se ni scena ni scenarij ne mijenjaju? Trupla, čavke, lomače, leševi, vješala, to je *konstanta* crnožute, crvenohijeloplave ili crvenoplavobijele *tudorije*", *Dnevnik* 2, Sarajevo 1977, str. 211.

⁸ Krležini suvremenici A.B.Šimić i A.Haler kritički se odnose prema Preradovićevoj poeziji, A.Barac je afirmira, a A.G.Matoš svojedobno je pretpostavljao Preradovića Kranjčeviću, A.Kovačić je kritičan prema njemu, ilirci ga slave itd.; moglo bi se dakle reći da je od ilirizma pa do Krleže u književnoj kritici o Preradoviću više bila aktualna "mijena" - "stalno mijena jest" - nego *konstanta*.

od zgrade do zgrade - neka i antipreradovićevski - koristiti, kako maločas vidjesmo iz tek prokomentirane varijacije o "mijeni" koja-biva-jedina na tom svijetu postojana "jest". U raznim kontekstima Krleža Preradovića naziva "Preradom", on mu je uz Mažuranića najznačajniji pjesnik ilirizma, a njegova pjesma "Zora puca" po Krleži je značajan međaš u razvitku hrvatske lirike od Jurja Barakovića pa naovamo. Referirajući o Kranjčevićевой lirici Krleža ne zaboravlja istaći da je i Preradović sudjelovao pri uobličanju početne Silvijeve lirske faze, a posebno su mu zanimljivi njegovom dramatičnom biografijom uvjetovani evo ovi ovako poetički atraktivni stihovi:

Pjevat mi se opet hoće
Ali ne znam ni sam kako ...

ili ovakva pjesnički trajno važeća postoputa citirana maksima:

Ne razumije pjesma zapovijedi,
Slobodna je-svome glasu slijedi!

Nije to malo kada Krleža indirektno prizna da je od Preradovića preuzeo pa usvojio prekrasnu riječ "životvoran - na - no"⁹, kao što nije malo kada impresioniran prvim stihom ovdje spominjanog "Mujezina":

Nad Kahirom gine sunca zadnji trak

egipatski glavni grad ne naziva ispravno Kairo nego *uspomoć* Preradovića neispravno, ali zato stilistički efektno "Kahira":

"... a naši muslimanski hodočasnici,
na putu u Meku stigli su u Kahiru!"
(*Dnevnik*, 5, Zagreb 1977, str. 542)

Polemizirajući u povodu jednog militaristički nastrojenog članka M. Crnjanskog, Krleža u prilog svojih teza efektno navodi i ovaj Preradovićev *pro futuro* očito krležinski nastrojen antimilitaristički stih:

.....
Za plaću lijevat krv, čemerni poso je to"
("M. Crnjanski u ratu", *Danas*, knj.2, Beograd 1934)

⁹ M. Krleža, "O Kranjčevićевой lirici", *Eseji*, III, Zagreb 1963, str. 27.

Od toga Preradovićeve stiha preko predsmrtnog uzdaha Vukelićevog krajišnika ... "Bože, Bože, ako jesi gdje si?" te Šenoina Dalmatinca-Hrvata iz "Propasti Venecije" pa Kranjčevićeva razvojačenog i bezrukog "našeg čova" koji "penzijice nešto ima", i "dobri /mu/ ljudi daju trajja" vodi izravan put do svjetski zanimljive Krležine antiratne poezije i proze.¹⁰

I tako eto Krleža nehotice nadograđuje na preradovićevskim tradicijama, ali ne radi se tu samo o par riječi ili o nekoliko stihova nego i o ovome što slijedi!

Od Preradovićeve refrena "Zora puca bit će dana" iz poznate mu pjesme "Zora puca", od simboličke "zore" iz te pjesme obasjane tradicijama starokajkavskih "zorjâ" i gundulićevskih "dzorâ" vodio je izrovan, ali izravan put ka tendenciozno ponavljanim - spomenutim "zorama" organski srodnim - Krležinim, tu skoro suvremenim, revolucionarno simboličnim "Svitanjima"! "Polnoć-zora" simbolično proturjeđe iz davne Preradovićeve pjesme proročki predskazuje "tminu-svitanje" srodno proturjeđe - toliko puta ponovljeno-sadržano u biti svevremenog nam Krležina stvaralaštva. Prevladavanje tih proturječja na crti od "tamnih ponoći - tmurnih tmina" u pravcu "svjetlijeh zora" i još svjetlijih "svitanja" nije no kvalitetno kultiviranje narodnog preporođanja otpočetog netom spomenutom ovdje u Zadru po prvi put publiciranom slavnom Preradovićevom pjesmom. Prevladavanje pa preporođanje aktualno je i na području usavršavanja pjesničkog izraza od početnički opisnog romantično preradovićevskog "zora puca bit će dana" do Krležinog brižno ot kultiviranog udarno sažetog i postoputa ponovljenog "Sviće"! Takvom, konačno eto pronađenom onom pravom jedinomogućem riječju konačno je u našem pjesništvu definirano i inače kod ljudi aktualno prevladavanje "noje tamne" odnosno tmine!

I na najsuptilnijem području, u iznijansiranim nijansama usavršavanja svog pjesničkog izraza Krleža eto - u okvirima hrvatskog književnog *Organizma* - novokvalitetno konstruktivno spontano nadograđuje na preradovićevskim lirskim tradicijama koje je cijelog života svjesno negirao.

*

Takvo Krležino preobražavanje - od zanimljivog svjesnog negiranja do interesantnijeg spontanog afirmiranja u odnosu prema Preradoviću na širem planu aktualno pri tumačenju jednog od najrjeđe publiciranih, ali valjda najčuvenijih njegovih tekstova - riječ je tu o pamfletu "Hrvatska književna laž"

¹⁰ Riječ je o Krležinoj *Ratnoj lirici* i njegovu *Hrvatskom bogu Marsu*.

objavljenom u *Plamenu* 1919, br.1.¹¹ Krleža se nikad nije odrekao tog nelijepo naslovljenog teksta i nije ga objavljivao ne stoga što ne bi bio želio nego zato što nitko nije htio da mu ga objavi. Publicirao ga je tridesetpet godina kasnije - suočen s političkim snagama sličnim onima iz doba prvotnog njegovog objavljivanja - u kontekstu vlastite diskusije na plenumu Saveza književnika Jugoslavije u Beogradu 13.XI.1954.¹²

Znatnom dijelu sudionika na tom plenumu mnoge su teze iz tog Krležinog pamfleta mogle biti uvjerljive. Neke od njih uvjerljive su i dandanas. U prvom je tu redu aktualan pamfletom evociran raskorak između ondašnje naše "amorfne mase gladnog polupismenog naroda" i uskog kruga kulturne elite koja na duhovnom planu pod svaku cijenu želi da dostigne Rim-Berlin-Pariz. "Narodna je masa" naime i danas i amorfna i polupismena, samo što pri usporedbi s godinom 1919. nije u tolikoj mjeri gladna, a da li smo danas bliži Rimu-Berlinu-Parizu nego što smo bili onda otvoreno je pitanje! Prije nismo nego jesmo!

S pravom Krleža kritizira onodobno službeno forsiran vidovdanski folklornopolitički kult koji nam nisu nametnuli Srbi nego i I.Meštrović, I.Vojnović, V.Nazor, M.Marjanović itd. i koji je u ono doba politički bio zaista deplasiran kao što je na stvaralačkom planu i kod Hrvata i kod Srba uglavnom bio sterilan. Što će nama u doba oktobarske revolucije deseterački Malocchijo - veli Krleža aludirajući na Meštrovićev kosovski hram i u njemu zloookog Srđu Zlopogleđu! U pravu je Krleža i kada ironizira smiješni, ustvari seljački neoaristokratizam hrvatske moderne, problematičnu plemenitost "pl.Domjanicha, pl.Tucicha, pl.Mileticha, pl.Vojnovića" i "plemički" sumnjiv postupak Milana Begovića koji kao punokrwni Vrličanin svoju pjesničku zbirku posvećuje plavokrvnoj biva marquizici.

I danas se možemo zamisliti nad Krležinim uočavanjem onodobno tvrdih po nas potencijalno katastrofalnih kulturno-političkih realiteta:

Što će nam mediteranski kult renesansne jadranske
legende, kad još nismo povukli ni granice...

("Hrvatska književna laž", *Plamen*, 1919, br.1)

Granice su naime londonskim ugovorom godine 1915. bile "povučene", pa da je na tome ostalo cijela bi naša obala pripala Italiji, a nama sudbinski značajna "renesansna jadranska legenda" definitivno je mogla ostati samo

¹¹ God.1987. pri uobličenju ove radnje nisam znao za jedinstveno poticajna razmišljanja S.Lasića o tome Krležinu tekstu kao i razmišljanja u povodu njega; S. L a s i ć, "Mladi Krleža i hrvatska književna tradicija" ("Hrvatska književna laž" 1.1.1919), *Mladi Krleža i njegovi kritičari*, Zagreb, 1987, str. 305-326.

¹² "Tekst govora u okviru diskusije", *Eseji*, VI, Zagreb 1967, str. 102-114.

legendom! Otuda egzistencijalno uvjetovano pa organski opravdano jugoslavenstvo ondašnjih hrvatskih političara - Trumbića i hrvatskih književnika - Krleža i takvo jugoslavenstvo nije bilo fantazijska tlapnja nego je predstavljalo onodobno bitan nacionalni interes - kao u doba ilirizma, kao u doba NOB-e.

U dijalektici povijesti jugoslavenstvo je eto moglo predstavljati i hrvatski politički interes, a kvaliteta tog interesa u mijenama te iste povijesti - u kojoj se čini da zaista samo "mijena stalna jest" - zavisila je i zavisit će od toga da li se radi o jugoslavenstvu federalističkom u kome se u okviru Jugoslavije može ne samo očuvati nego i jačati nacionalni - internacionalni identitet ili je riječ o jugoslavenstvu centralističkom koje u interesu spomenutog identiteta nije preporučljivo prihvaćati.

Po mnogočemu u "Hrvatskoj književnoj laži" Krleža ni onda, a pogotovu danas nije bio u pravu: kada npr. potpuno negira ilirizam, kada tvrdi da je hrvatska moderna "pljesniv magazin pretrpan gnjilim, pretežno importiranim voćem", kada ironizira na račun *Hrvatske mlade lirike*, I.Meštrovića, I.Vojnovića, hrvatskog ekspressionizma itd.

Unatoč temeljnoj negatorskoj noti, taj najpoznatiji Krležin pamflet ne predstavlja totalnu negaciju hrvatske književnosti. Taj tekst naime sadrži jednu izrazito krležinsku stilsku, katkad idejnu značajku koja će se manifestirati i u brojnim budućim Krležinim djelima. Naslutivši opasnost nesnalaženja u bezizlazjima mogućeg totalnog negiranja, Krleža u "Hrvatskoj književnoj laži" postupa slično kao i brojni njegovi junaci u budućim mu djelima - našavši se dakle u "svemu tome", tj. u totalno iskritiziranim tradicijama, on u njima samima traži i pronalazi spasonosni "otvor" - kako svojedobno sam reče¹³ - pa su takav "otvor" odnosno oslonac u "tminama srednjega vijeka" bogumili "koji su magistrala naše svijesti", jer su prvi na ovim prostorima vodili "samostalnu politiku"; "u predvečerje velike revolucije" to je J.Križanić koji se isticao koncepcijama i potezima "neuobičajena zamaha" a u "osvitu naših crvenih dana" najistaknutiji je S.S.Kranjčević po sintetskom stvaralačkom poentiranju na crti Preradović-Šenoa-Harambašić, po svojim *Izabranim pjesmama*, najznačajnijom našom pjesničkom zbirkom u 19. stoljeću i valjda jednom od najznačajnijih u svim stoljećima. Ako dakle apstrahiramo bogumile koji bi mogli biti zanimljivi u širim južnoslavenskim - muslimanskim ili recimo bugarskim relacijama, Križanić i Kranjčević kao krležinski oslonac u spominjanim tradicijama brojčano jesu neznatni, ali su kvalitetom u sveukupnoj hrvatskoj književnosti hrvatski tipični i po toj tipičnosti ogromni.

Pretenciozna, prenapregnuta, negatorski valjda prepotentna "Hrvatska književna laž" sadrži još neke bitne oznake Krležina stila - u njoj je izrazit fenomen

¹³ Pri tumačenju Kranjčevićeve pjesme "Lucida intervalla" Krleža ističe izuzetno značenje sugestivnog zaključnog poentiranja te pjesme.

tzv. "doživljenog govora" vezanog više uz specifiku Krležina temperamenta nego uz moguće literarne poticaje. Živeći intenzivno svoj budući život od god. 1919. pa naovamo i ostvarujući u njemu svoje književno djelo Krleža je trajno živio - kako reče Stanko Lasić - teme odnosno teze iz "Hrvatske književne laži" pa je u dijalektičkom protjecanju života postupno tekao i proces ublažavanja - neutraliziranja pa i preobražavanja mnogih negatorskih teza iz davne, ali u kontekstu njegova stvaralaštva potencijalno trajno važae "Hrvatske književne laži".

Konačno dakle definirane, u okviru dogotovljenog Krležinog stvaralaštva, nekadašnje negatorske teze u svom novokvalitetnom preobraženom liku jesu ove: ilirci su bitno unaprijedili proces hrvatskog nacionalnog preporađanja, a pri reizboru književnog jezika postupili su ne pametno nego "prepametno"; glavni predstavnici hrvatske moderne: I.Vojnović, A.G.Matoš, V.Nazor, M.Begović blagotvorno su djelovali na Krležino stvaralaštvo, organski u tom stvaralaštvu funkcionira i folklorna poezija, I.Meštrović umjetnik je svjetskog ranga, ekspresionizam je pokret koji će "živjeti vječno" itd.

*

Pa da se vratim školskom dijelu ove problematike, jer mjesto odakle sada govorim ipak je u prvom redu škola.¹⁴

Kada npr. Krleža trajno negira Preradovića onda je to *konstanta*, kada ustvrdi da je Preradović jedan od glavnih pjesnika ilirizma, to bi mogla biti *kontradikcija*, a kada uspomoć Preradovićevih riječi ili stihova intenzivira svoj vlastiti stil onda je to *kvaliteta*. Krležino trajno podcjenjivanje Ivana Mažuranića zasigurno je *konstanta*, *kontradikcija* je kad on po prirodi stvari bar uvjetno priznaje vrijednost Mažuranićevu spjehu *Smrt Smail age Čengića*, a *kvaliteta* je kada u vlastite stilističke svrhe koristi najoriginalniju riječ iz ovih Mažuranićevih stihova:

Sramota je takome junaku
Kupit harač, ne skupit harača,
Dž i l i t n u t s e, ne pogodit cilja
(“Harač”, *Smrt Smail age Čengića*)

Evo kako to Krleža čini:

“ ... Mi hoćemo da se dž i l i t n e m o u jezgru smisla...”
(“Hrvatska književna laž”, Plamen 1919, br.1)

¹⁴ To je mjesto katedra u svečanoj dvorani Filozofskog fakulteta u Zadru gdje je od 23. do 25.XI.1987. održan znanstveni skup “Miroslav Krleža i književna tradicija”.

Dijalektičku kompleksnost na crti *konstante - kontradikcije - kvalitete*, u odnosu prema djelu I. Vojnovića razradio sam u poglavlju "Krležinske indicije u Vojnovićevu stvaralaštvu" (Grada Dubrovnika Pjesnik, Zagreb 1984, str. 193-204), a pri ovoj zgodi tome bih poglavlju pridodao još i ovo:

Kada Krleža u nizu svojih djela razrađuje životnu te književno moguću iskompliciranost odnosa između otaca i njihovih sinova (*Väter-Söhne Komplex*),¹⁵ onda on u načelu spontano ponavlja ono što je Vojnović u svojoj "Ksanti" god. 1886. dostatno uvjerljivo prije njega obavio plastično prikazavši kako lapadski kapetan Pero Dubović dramatski okajava "stare grijeh" svoga oca zloglasnog kapetana Iva.¹⁶

Kada se Krleža u zlom ratnom dobu prisjeća davnih boravaka u Dubrovniku pa evocirajući jedinstveno dubrovački ugođaj mjesečine zabilježi:

"Gdje su mjesečine nad Minčetom...!"

(*Djetinjstvo i drugi zapisi*, Zagreb 1972, str. 419),

onda on nehotice obnavlja ono što je Vojnović davno već doživio i ovako god. 1898. uobličio:

"Vrh grada mjesec pluta kano ljuska...!"

("Prelude", "Lapadski soneti")

Nehotični Krležini "poput Vojnovića" postupci; na makro- "oci-sinovi" i na mini planu - "mjesečina" jesu originalne Krležina kvalitete, ali isto tako jesu Vojnovićem predskazane pa su kao takve njime premda nehotice označene!

Evo i jedne Krležine vojnovićevski označene kvalitete koja nije nehotična, jer je doslovno - neka i spontano - preuzeta iz ovog Vojnovićevog stiha:

Jedan po jedan dohodu vlastela

("Na Mihajlu", "Lapadski soneti")

Riječ je tu o ovom Krležinu dnevničkom zapisu:

"... Samoborska vlastela 'jedan po jedan'
dolaze da oplachu svog pokojnog samoborskog
magnata..."

(*Dnevnik*, 5, Sarajevo 1977, str. 435)

¹⁵ To su npr. djela: *Vražji otok*, "Smrt Florijana Kranjčeca", "Gospoda Glembajevi", *Povratak Filipa Latinovicza* itd.

¹⁶ Ne bi se moglo reći da je Vojnović pri stvaralačkoj razradi kompleksa "oci-sinovi" bio uspješniji od Krleže. ali se eto prije njega s takvim kompleksom kao književnik suočio.

Ono tek navedeno "jedan po jedan" Krležu stavlja u navodnike - znači da se munjevito prisjetio početka tek što citiranog Vojnovićeva stiha! U pravu je on zaista bio kada je svojedobno isticao "magnetsku" privlačnost Vojnovićeva stila, a i ja ponovljeno ustvrdih da je znatno više od "nešto" vojnovićevske "retorike" u sveukupnom Krležinu stvaralaštvu.

Ali vratimo se toliko već puta ponovljenom tročlanom podnaslovu ove rasprave!

To što je Krležu dosta toga preuzeo iz književnosti hrvatske moderne - od Vojnovića, Matoša, J.P.Kamova, Galovića itd. - pa u svom stvaralaštvu krležinski preoblikovao neosporno je osobujna *kvaliteta* sveukupnog njegovog stvaralaštva, a specifična njezina jest u tome što čudno proturiječi ovdje spominjanom Krležinom grubom negiranju hrvatske moderne!

Krležu je npr. ekspresionizam cijelog života uglavnom superiorno negirao, pa je takvo negiranje u slovu i duhu ove rasprave *konstanta*, afirmirao ga je tek potkraj života - "ekspresionizam će živjeti vječno"! - pa je to ovaj put *proturječje*, a *kvaliteta* je to što se on u svom ranom stvaralaštvu od 1914. pa do otprilike 1925. iskazao kao naš najznačajniji ekspresionist! Još upečatljivija, jedinstvena zapravo kvaliteta jest u tome što je takav ekspresionist u tek spomenutom stvaralaštvu kreativno u znatnoj mjeri integrirao i djela i autore cjelokupnog hrvatskog književnog ekspresionizma.¹⁷

U odnosu prema tradicijama najveći negator - destruktor¹⁸ preobrazio se tijekom dugog književno plodonosnog života u najznačajnijeg afirmatora - konstruktora u cjelokupnoj povijesti hrvatske književnosti, a "*konstante*" i "*kontradikcije*" radne "poštalice" u ovoj raspravi preobraziše se u *kvalitete* što svjedoče o Krleži neospornom klasiku te iste književnosti.

¹⁷ N. I v a n i š i n, "Krležinska poenta", *Fenomen književnog ekspresionizma*, str. 247-256, Zagreb 1990.

¹⁸ I takvu tvrdnju, u slovu i duhu ove rasprave poželjno je razmatrati u kontekstu svakojakih proturječja, jer se može braniti i teza da je Krležu bio veoma pažljiv prema tradicijama. Koračajući npr. zagrebačkim ulicama on ih naziva njihovim tradicionalnim imenima, boli ga što na nekim starim kućama u Gornjem gradu nema spomen-ploča, žao mu je što su srušili kafanu Bauer, nekadašnji centar zagrebačkog kulturno-političkog života, sa tugom konstatira da se nitko 2. 1969. god. nije sjetio "zlatnog pira" njegovog iz 1919. pokrenutog *Plamena* itd., itd.

Nikola Ivanišin: MIROSLAV KRLEŽA AND THE CROATIAN LITERARY TRADITION (CONSTANTS-CONTRADICTIONS-QUALITIES)

S u m m a r y

During the early phase of his work, Krleža radically negated the Croatian historicist and literary traditions (excepting the bogumils, Križanić, Starčević and Kranjčević), but in the later periods of his literary activity, up to the time of his death, he came more and more to hold these traditions in esteem, even those that he had once radically negated. His pamphlet "The Croatian Literary Lie" published in 1919 is illustrative of his negatory relationship towards tradition, whereas his affirmations of the same are testified to by his lecture before the graduates of Osijek in 1928 and certain parts of the *Conversations* with Predrag Matvejević and Enes Čengić.

For example, Krleža constantly denies value to Preradović, Vojnović, Croatian modernism, expressionism, which would be the *constant* referred to in the subtitle of this paper; at times, he acknowledges that these authors and styles possess value which would be the *contradiction* of the subtitle above; and sometimes he learns from these authors and styles and perfects his literary achievements and this would constitute what is meant by *quality*.

For instance, Krleža, till late in life, negated (*constant*) expressionism from a superior position but, before his death, he confessed to Enes Čengić that expressionism is very significant and will "live eternally" (*contradiction*); in his early phase, not only was he the most significant Croatian expressionist but in his work of that time he managed in a Krležian manner to intergrate the entire Croatian literary expressionism (*quality*).

Constants - contradictions - qualities within the contradictions of Krleža's work bear witness to him as a significant destructor but also as an even more important constructor i.e. as an indisputable classic of Croatian literature.